

มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย

ประโยชน์ของมหาวิทยาลัย

โบราณท่านเปรียบวิชาว่าเป็นทรัพย์ ถ้าเราเชื่อกันจริง ๆ ว่า สังคมที่จะอยู่ได้ด้วยความสุขความเจริญนั้น ควรจะมีการกระจายเฉลี่ยทรัพย์ให้ทั่วถึงกัน อย่าให้ใครจนจนเกินไป และอย่าให้ใครมั่งมีจนเกินไปแล้ว สังคมนั้นก็ควรจะมีหน่วยงานการศึกษาให้ประชาชนได้รับวิชาโดยทั่วถึงกัน หรืออีกนัยหนึ่ง การศึกษาประชาบาลชั้นประถมและการศึกษาชั้นมัธยม ย่อมมีความสำคัญมากกว่าการศึกษาชั้นอุดม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยซึ่งมีคนมีวาสนาได้เรียนชั้นอุดมจำนวนน้อยนัก ไม่ถึงหนึ่งในพันของคนที่เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ข้อนี้ได้รับการยืนยันจากนักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการลงทุนเพื่อการศึกษาและผลที่ได้รับจากการศึกษาในระดับต่าง ๆ เช่น ศาสตราจารย์มาร์กเบลลา ก็ได้วิเคราะห์เรื่องการศึกษาของไทย สำหรับสภาพการศึกษาแห่งชาติเมื่อ ๓-๔ ปีก่อน และได้แสดงผลของการวิเคราะห์ไว้โดยชัดเจนว่า ผลได้จากการศึกษาชั้นประถมเป็นสูงสุด และผลได้จากการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยต่ำสุด

ที่กล่าวมาข้างต้น มิได้หมายความว่าเลยไปจนถึงจะแนะนำให้สังคมไทยเลิกสนับสนุนหรือลงทุนในการศึกษาชั้นอุดม เพราะแม้ว่าจะได้ผลน้อยกว่าการศึกษาชั้นอื่น ๆ ก็เป็นเรื่องที่สำคัญมากพอที่สังคมจะต้องลงทุนสนับสนุนต่อไป แต่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่าความสำคัญของมหาวิทยาลัยนั้นมีใช้ความสำคัญที่สูงที่สุด ถ้ามหาวิทยาลัยต้องการให้สังคมลงทุนสนับสนุนต่อไป มหาวิทยาลัยจะต้องพิสูจน์ให้เห็นประจักษ์กันว่าจะทำประโยชน์ให้สังคมได้จริง ๆ และจะต้องดำเนินการทำประโยชน์ให้แก่สังคมอยู่เสมอ

ประโยชน์ของมหาวิทยาลัยต่อสังคม เป็นประโยชน์ชนิดที่สถาบันประเภทอื่นไม่สามารถทำได้ มีอยู่หลายประการคือ การสอนวิชาชั้นสูง การศึกษาวิจัยเพื่อให้วิชาก้าวหน้าและเป็นวิชาที่สังคมจะนำไปใช้ได้ การปฏิบัติงานและเป็นที่ปรึกษาทางราชการ และทางวิสาหกิจเอกชน การเทิดทูนรักษาคุณธรรมในสังคม เป็นต้น ในบทความนี้จะได้ขยายความประโยชน์ต่าง ๆ นี้เป็นลำดับไป

หน้าที่สอน

หน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่เห็นได้ชัดคือ สอนนิสิตนักศึกษาให้มีวิชาชั้นสูง ให้มีความรู้ความสามารถสนองความต้องการของสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่ล้าหลังทางเศรษฐกิจ หรือที่เรียกว่าด้อยพัฒนา เราพยายามพัฒนาเศรษฐกิจและการสังคมด้วยวิธีวางแผนพัฒนาระยะเวลา ๓ ปี ๕ ปี ๖ ปี แล้วแต่กรณี ความต้องการผู้มีความรู้ความสามารถทางวิชาการเพื่อรับราชการและประกอบธุรกิจเอกชนนั้น ย่อมมีอยู่เป็นอันมากและมีอยู่ทุกแขนงวิชา ประเทศด้อยพัฒนาที่เคยเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่นมาก่อนย่อมขาดแคลนผู้มีความรู้ชั้นสูง

เห็นได้ชัดเพราะแต่ก่อนต้องอาศัยคนของชาติที่ครอบครองตนทำหน้าที่เหล่านี้ แม้แต่ประเทศไทยเอง แต่ก่อนก็ต้องอาศัยชาวต่างประเทศเป็นอันมากมาบริหารงานและเป็นที่ปรึกษา แม้ปัจจุบันนี้ก็ยังคงต้องการความช่วยเหลือด้านนี้จากต่างประเทศอยู่ ยังมีแผนพัฒนาลงทุนในเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การคมนาคม การพลังงาน ฯลฯ ตามวิชาการและเทคนิคสมัยใหม่ ก็ย่อมยิ่งจำเป็นต้องผลิตผู้มีวิชาชั้นสูงมาใช้งานมากขึ้น

บทบาทของมหาวิทยาลัยในการสอนและผลิตบัณฑิตนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องขยายความอีกมาก จะขอยกไปอภิปรายให้ละเอียดยิ่งขึ้นในตอนหลัง

หน้าที่วิจัย

อาจารย์ (และนักศึกษาชั้นปริญญาสูง) ในมหาวิทยาลัย นอกจากจะทำหน้าที่สอนนักศึกษาแล้ว จำเป็นต้องฝึกฝนวิชาของตนให้ลึกซึ้งกว้างขวางก้าวหน้าให้ทันสมัยอีกด้วย เพราะวิชาในโลกนี้ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ต้องก้าวหน้าอยู่เสมอ ยิ่งสมัยนี้วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์เจริญอย่างรวดเร็ว แตกต่างกับเมื่อ ๑๐-๒๐ ปีก่อนอย่างผิดตา จริงอยู่ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยไทยมีเครื่องมือห้องสมุด ห้องปฏิบัติทดลองไม่ได้สมบูรณ์ เพราะประเทศและมหาวิทยาลัยของเราจนกว่าเขา และไทยสมัยใหม่เราก็ก้าวที่หลังเขาที่จะหวังให้อาจารย์ไทยในเมืองไทยคิดค้นอะไรขึ้นใหม่ให้ได้ผลเลิศลอยนั้น คงจะหวังได้ยาก (แต่ก็เป็นไปได้เหมือนกัน)

การที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยไทยพยายามฝึกฝนชวนขยายอ่านและสดับตรับฟัง เพื่อทราบว่ามีวิชาในสาขาของตนนั้นในโลก

ภายนอกได้ก้าวหน้าไปในลักษณะใด และนำมาถ่ายทอดให้นักศึกษาของตนได้รับทันกาลสมัย ก็นับได้ว่าเป็นงานวิจัยที่มีประโยชน์จริง ๆ ได้สถานหนึ่ง แต่ขอบฟ้าของการวิจัยมิใช่จะแคบเพียงเท่านั้น วิชาความรู้ที่ผู้อื่นในประเทศอื่นเขาสามารถคิดค้นใหม่ ๆ ได้นั้น ส่วนมากใช้ได้ในประเทศอื่น จะนำมาใช้ในประเทศไทยได้ก็ต้องดัดแปลงเพิ่มเติมในรายละเอียดบ้าง ในสาระสำคัญบ้าง ฉะนั้นงานวิจัยของอาจารย์ไทยที่อาศัยผลงานของผู้อื่นนำมาดัดแปลงให้ใช้ได้ประโยชน์ในภาวะของเมืองไทย ก็ย่อมเป็นงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อสังคมและโลกแห่งวิชาการเป็นอย่างดี ที่กล่าวนี้หมายถึงวิชาทุกด้าน วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ศิลปะและวรรณคดี ฯลฯ

งานวิจัยของทางอาจารย์อาจจะมีความมุ่งหมายได้หลายอย่างเท่าที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้กล่าวถึงงานที่มุ่งหมายผดุงความรู้เฉพาะสาขาวิชาที่อาจารย์สันหัด แต่อาจารย์อาจจะนำความรู้หลาย ๆ สาขาวิชามาสผสมผสานกัน เป็นแบบพหุสาขาวิชา (multi-discipline) ข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพื่อจะทำประโยชน์ให้สังคม เพราะเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมแท้จริงนั้นมักจะมีสาเหตุสืบเนื่องกันมาหลายทาง เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ปรัชญา และประวัติศาสตร์ เป็นอาทิ โครงการพัฒนาประเทศจะมุ่งพิจารณาแต่ในแง่เศรษฐศาสตร์ย่อมบกพร่องได้ง่าย เพราะบางทีความเจริญทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและทางการเมืองได้ ด้วยเหตุฉะนี้ ความรู้แบบพหุสาขาวิชาจึงสำคัญยิ่งนักสำหรับอาจารย์สังคมศาสตร์ ในด้านวิทยาศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ความรอบรู้ซึ่งเกิดจากงานวิจัยจึงเป็นช่องทางสำคัญที่มหาวิทยาลัยจะบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้ ไม่ควรละเลย

ถ้าอาจารย์ทุกคนทำงานวิจัยแต่ในด้านประยุกต์ เพื่อนำไป

ใช้ประโยชน์โดยตรงและทันทีสำหรับสังคม ผมก็คิดว่าไม่พอ เพราะไม่ว่าจะเป็นวิชาสาขาใด ก่อนที่จะนำความรู้ไปประยุกต์เป็นเรื่องจริงจึงได้นั้น จำต้องมีความรู้จริงทางทฤษฎีเป็นพื้นฐาน จึงจะนำไปใช้เป็นคุณหนักแน่นได้ อีกประการหนึ่ง วิชาชั้นสูงในโลกนี้ปราศจากขอบเขต ยากที่จะกำหนดแน่นอนแต่ต้นได้ว่าทฤษฎีหรือความคิดเบื้องต้นอันใดจะนำไปใช้ผลจริงจังหรือไม่ ฉะนั้นงานวิจัยทางทฤษฎีย่อมมีประโยชน์เสมอ อาจารย์บางคนสนใจทางทฤษฎีมากกว่าวิชาประยุกต์ ก็ควรจะทำการศึกษาตามแนวที่ตนถนัด งานวิจัยทฤษฎีนี้ต้องอาศัยความสามารถหาคำตอบปัญหาต่าง ๆ นานา บางเรื่องก็มีลักษณะเป็นเส้นผมบังภูเขาและต้องอาศัยความคิดที่มีแนวแตกต่างไปจากสามัญสำนึก ความสามารถใช้วิจารณ์ญาณท้วงติงข้อที่มหาชนรับรองกันอยู่เดิมอย่างไม่ลืมหูลืมตานั้นเป็นข้อสำคัญในการวิจัยทฤษฎี งานวิจัยชนิดนี้และคุณวุฒินี้ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้

งานวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นนั้น นอกจากอาจารย์จะเป็นผู้กระทำแล้ว นักศึกษาในชั้นปริญญาโทและเอกก็มีหน้าที่และความสามารถกระทำด้วย การเปิดสอนชั้นปริญญาสูง ๆ ในมหาวิทยาลัยไทยจึงมีเหตุผลสนับสนุนได้ด้วยเหตุนี้

หน้าที่ปฏิบัติและให้คำปรึกษา

อาจารย์มหาวิทยาลัยอาจทำประโยชน์โดยตรงแก่สังคม โดยเข้าไปปฏิบัติงานในราชการหรือในองค์การเอกชน ใช้ความรู้สติปัญญาที่ได้ฝึกฝนแล้วเป็นประโยชน์ได้ ในบางประเทศ เขาใช้วิธีแลกเปลี่ยนคนทำงานกันระหว่างวิทยาลัยกับหน่วยงานของรัฐบาล

เป็นระยะเวลาหนึ่ง เช่นเอาอาจารย์ไปทำงานในกระทรวง ทบวง กรม และเอาเจ้าหน้าที่ในกระทรวง ทบวง กรม ไปทำงานเป็นอาจารย์ชั่วคราว จะเป็น ๑ ปีหรือนานกว่านั้นก็ได้ ๑ ปีอาจจะสั้นไป ที่เหมาะสมสภาพของเมืองไทยควรจะเป็น ๒ หรือ ๓ ปี ในประเทศอเมริกา ประธานาธิบดีแทบทุกสมัยในระยะ ๔๐ ปีที่แล้วมักจะมีเรียกใช้อาจารย์มหาวิทยาลัยไปช่วยบริหารกิจการ หรือเป็นที่ปรึกษารัฐบาลอยู่เนือง ๆ ในองค์การระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสหประชาชาติ องค์การศึกษาศาสนาวัฒนธรรม และวัฒนธรรม องค์การแรงงานระหว่างประเทศ ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ องค์การอาหารและเกษตร หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงไกล เขาเชิญอาจารย์ไปปฏิบัติงาน หรือประชุมสัมมนา หรือเป็นที่ปรึกษาทั่วไป หรือพิจารณาปัญหาเฉพาะเรื่อง หรือให้ร่วมคณะสำรวจเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ

ในบางประเทศ เมื่อจะมีข้อดำริวางนโยบายใหม่ในเรื่องต่าง ๆ เขามีธรรมเนียมที่ดี คือตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นศึกษาเรื่องแล้วเสนอแนะ คณะกรรมการดังกล่าวในสหราชอาณาจักรเรียกว่า Regal Commission ในกรณีเช่นนี้ แทบทุกกรรมการจะมีอาจารย์เข้าไปแทรกเป็นยาดำเสมอ ในประเทศที่มีเรื่องพิพาทเกี่ยวกับค่าจ้างแรงงานบ่อย ๆ เขามักตั้งคณะตุลาการพิเศษขึ้นพิจารณาวินิจฉัยฐานคนกลาง อาจารย์มหาวิทยาลัยก็มักจะได้รับเชิญให้เป็นตุลาการ เพราะเหมาะที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ย

ทางด้านธุรกิจเอกชน บริษัทอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมต่าง ๆ รวมทั้งสมาคมพ่อค้าและสมาคมนักอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกา ได้ใช้อาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ทดลองค้นคว้าในห้องปฏิบัติ เป็นที่ปรึกษา เป็นกรรมการ หรืออนุกรรมการในสมาคมดังกล่าว นำ

สังเกตว่าในประเทศเหล่านี้ ในออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ เมืองได้มีการผลิตสินค้าประเภทใด มหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในเมืองนั้นมักจะมี ความเชี่ยวชาญสั่งกัดในวิชาที่เกี่ยวกับสินค้านั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็น เกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมรองเท้า อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมไฟฟ้า อุตสาหกรรมสร้างเครื่องบิน ทั้งนี้ก็เพราะนักศึกษาเรียน วิชาเหล่านั้นแล้วก็เข้าทำงานในท้องถิ่นได้เลย และอาจารย์ก็ได้ช่วย งานในท้องถิ่นได้สะดวก วิชาที่แตกฉานได้ง่ายเพราะอยู่ใกล้ของจริง และวิสาหนักจต่าง ๆ ก็สนใจสนับสนุนมหาวิทยาลัยที่ทำประโยชน์ให้ แก่ตน เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ได้ผลดีด้วยกันทุกฝ่าย

ในความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับมหา- วิทยาลัยนี้ อาจารย์มหาวิทยาลัยอาจจะได้รับประโยชน์ทางการเงิน เป็นรายได้เพิ่มเติมจากเงินเดือนประจำ ซึ่งก็เป็นเรื่องสำคัญพอใช้ สำหรับมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนมากเงินเดือนอาจารย์มักจะต่ำกว่า ราชการหรือวิสาหกิจเอกชน แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือ วิชาและ ประสบการณ์ที่อาจารย์จะนำมาสอนศิษย์นั้นเป็นวิชาทันสมัย และ เกี่ยวข้องกับชุมชน นำไปใช้ได้ทันทีตามความต้องการของชุมชน มิใช่เป็นการสอนโดยเพียงแต่เปิดตำรา (บางที่ไม่เปิดด้วยซ้ำ) แล้ว สอนไปตามบุญตามกรรม ทางราชการและชุมชนเล็ก ก็ได้ประโยชน์ จากอาจารย์ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานประจำหรือเพียงเป็นครั้งคราว เพราะมีโอกาสได้ฟังได้รับความคิดเห็นอันเป็นอิสระ นอกเหนือไป จากความคิดของผู้ที่ทำงานจำเจ เสมือนหนึ่งห้องที่เปิดประตู หน้าต่างไว้จนอากาศอบอุ่น ได้เปิดช่องลมให้กระแสสดชื่นระบาย อากาศ และบรรยากาศเหมาะแก่ความเจริญของงานไม่ว่าชนิดใด

หน้าก็ในฐานะปัญญาชน

ทุกวันนี้เรามักจะบ่นเรื่องความเสื่อมของศีลธรรมจรรยาและคุณค่าทางวัฒนธรรม บ่นว่าคนเราตั้งแต่ผู้น้อยไปถึงผู้ใหญ่ในราชการมักไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม การบ่นเช่นนี้บ่นกันทุกคน ชาวบ้านร้านตลาดจนถึงผู้ใหญ่ก็บ่น อาจารย์มหาวิทยาลัยก็บ่น นิสิต นักศึกษาก็บ่น บางทีการบ่นนั้นก็ไม่นำไปสู่การคิดอ่านแก้ไขปัญหาเลย

ในสมัยก่อน ๆ เรื่องศีลธรรมเสื่อม ฯลฯ ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่อย่างน้อยเมื่อรุ่นผมเด็ก ๆ ก็ยังสามารถมองเห็นว่ามีผู้พยายามดำรงชีวิตให้เป็นตัวอย่างที่ดีได้ เริ่มตั้งแต่ผู้ใหญ่ภายในครอบครัว ครูและอาจารย์ตั้งแต่ชั้นประถมขึ้นไป พระภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่ชั้นพระราชอาณาลงมา บำเพ็ญพรหมจรรย์ถือศีล มีสมณะให้ชาวบ้านเห็น และถือเป็นบรรทัดฐาน ผู้ใหญ่ในราชการก็มีเรื่องมิติมีร่ายให้ชาวบ้านลือลือนิทานกันบ้าง แต่ไม่บ่อยนัก จะเห็นได้ว่า เรื่องศีลธรรม วัฒนธรรม คุณธรรมแห่งชีวิตและอุดมคติแห่งชุมชนนั้นหาใช่เป็นเรื่องที่จะบ่น หรืออภิปราย หรือสัมมนากันอย่างเดียวไม่ เป็นเรื่องที่จะเกิดทุนได้ด้วยความสามารถและการกระทำเป็นเยี่ยงอย่างกันมากกว่า เฉพาะอย่างยิ่ง หน้าที่นี้ควรจะต้องตกหนักอยู่ที่ผู้มีอำนาจและผู้มีปัญญา อาจารย์มหาวิทยาลัยจัดว่าเป็นผู้ทรงปัญญาจึงมีหน้าที่เป็นสำคัญด้วย

ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง สิ่งที่น่าเฝ้าระวังใจและการประพฤติดของคนย่อมได้แก่ จารีตประเพณี คำสอนและการปฏิบัติของผู้นำในด้านต่าง ๆ ผู้นำดังกล่าวอาจจะเป็นผู้อาวุโสทางวัยหรืออุดมคติอื่นเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและเป็นภิกษุหรือสมภาร ประเภทหลังนี้ควร

จะรวมครูและอาจารย์เข้าด้วยตามลักษณะของชุมชนสมัยปัจจุบัน ในสมัยโบราณ นอกจากภิกษุสงฆ์จะมีหน้าที่ทางศาสนา หน้าที่เทศนาสั่งสอนชาวบ้านแล้ว วัดยังเป็นโรงเรียนของเด็กและซึ่งได้ความรู้ทางโลกและทางธรรมจากพระภิกษุซึ่งทำหน้าที่เป็นครูเยาวชนและอาจารย์ ส่วนชาวบ้านก็เคารพนับถือภิกษุสงฆ์ว่าเป็นผู้รู้ คบแก่เรียนและทรงศีล ทุกวันนี้เราเรียกคนที่มีความรู้และคบแก่เรียนว่าปัญญาชน แต่คนที่ชอบให้คนอื่นเรียกตนว่าปัญญาชน มักจะไม่รับหน้าที่เป็นผู้ทรงศีล สมัยนี้หน้าที่สอน “หนังสือ” ของภิกษุสงฆ์ได้โอนไปให้ครูและอาจารย์เป็นส่วนใหญ่ หน้าที่ในเรื่องจริยวัตรของผู้รู้ ผู้คบแก่เรียน จึงควรจะเป็นของครูและอาจารย์ฆราวาสทั้งหลายด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง อาจารย์มหาวิทยาลัยจะเพิกเฉยต่อหน้าที่ทำเยี่ยงอย่างทางจริยวัตรแก่ชุมชนนั้น หากควรไม่

แน่ละ อาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นฆราวาส ไม่จำเป็นต้องยึดถือพรหมจรรย์อย่างภิกษุ และอาจารย์มีความรับผิดชอบเรื่องครอบครัวของตน มีความกังวลทางโลกมากกว่าภิกษุ แต่ความแตกต่างในหน้าที่รับผิดชอบระหว่างอาจารย์ฆราวาสกับอาจารย์พระนั้น เป็นความแตกต่างในเรื่องละเอียดปลีกย่อย ในหลักการไม่ควรจะแตกต่างกัน เช่น เรื่องความโลภและความสันโดษ มีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า ไม่มีอะไรน่าเกลียดกว่าภิกษุที่ขาดสันโดษ เป็นหลักการสัจจะฉันใด ภาษิตสำหรับอาจารย์ก็เป็นสัจจะฉันนั้น คือไม่มีอะไรน่าเกลียดกว่าอาจารย์ที่ขาดสันโดษ

บุคคลสามัญในชุมชนย่อมหวังฟังผู้คบแก่เรียนหรือปัญญาชนอย่างอาจารย์ ให้เป็นผู้แนะนำในด้านศีลธรรม ความประพฤติ ความมั่นคงซื่อสัตย์ ความสุจริตในหน้าที่ ความวิริยะอุตสาหะ ความเมตตาเอาใจใส่ต่อศิษย์และต่อคนทั่วไป สันโดษและถ่อมตน

เป็นต้น นอกจากนี้ แต่ก่อนเราได้ฟังวัดและภิกษุสงฆ์มากในเรื่อง ความงามแห่งชีวิต คือ วิจิตรศิลป์ ศิลปะประเภทอื่น ๆ และวรรณคดี สมัยนี้หน้าที่ชักนำศิษย์และชุมชนให้ใฝ่และแสวงความรื่นรมย์ อันชอบธรรมในศิลปะและวรรณคดี ควรจะตกเป็นของอาจารย์ ผู้เป็นปัญญาชน และเนื่องจากอาจารย์เป็นฆราวาส วัฒนธรรม ประเภทอื่น ๆ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ และกีฬา รวมทั้งกรีฑา ก็เหมาะ สำหรับอาจารย์จะเป็นผู้ชักนำ ที่กล่าวนี้มีได้หมายความว่าอาจารย์ แต่ละคนจะพึงกระทำหน้าที่วัฒนธรรมทุกอย่าง ซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่ อาจารย์ทุกคนควรจะถือเป็นหน้าที่ที่จะอยู่ในศีลธรรม ครองชีพอยู่ใน จริยธรรม ส่วนด้านวัฒนธรรม คือศิลปะต่าง ๆ และการกีฬา ต่าง ๆ นั้น ก็ต้องแล้วแต่ความถนัดของแต่ละคน แต่เป็นหน้าที่ส่วน รวมของแต่ละมหาวิทยาลัย

หน้าที่ของชุมชนต่อมหาวิทยาลัย

ในการเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยและอาจารย์ปฏิบัติหน้าที่ซึ่ง ได้กล่าวมาข้างต้น ชุมชนก็ย่อมมีหน้าที่อำนวยให้มหาวิทยาลัยมี ลักษณะและวิธีการดำเนินงาน ในแบบที่จะส่งเสริมให้ปฏิบัติหน้าที่ ได้โดยสะดวก ลักษณะและวิธีดำเนินงานมหาวิทยาลัยนี้ จะนำมา กล่าวในตอนนี้อย่างที่เห็นเป็นสำคัญ

รูปร่างของมหาวิทยาลัยไม่ควรจะเหมือนกับรูปงานหน่วย ราชการ เพราะมหาวิทยาลัยจะต้องเน้นหนักไปทางศึกษาอบรม ถ่ายทอดวิชา มีความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ ศิษย์กับศิษย์ และอาจารย์กับอาจารย์ มีการศึกษาวิจัย และมีการสร้างจริยวัตร ของปัญญาชน บรรดาบุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยนั้น ไม่

ควรจะเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชา แต่ควรแยกเป็นผู้ต้องการแสวงวิชากับผู้ที่จะช่วยให้ผู้อื่นได้วิชา อาจารย์มีหน้าที่ ๒ หน้าที่คือ ช่วยให้ศิษย์ได้วิชาและแสวงวิชาของตนเองด้วยความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับอาจารย์ควรจะเป็นแบบเกื้อกูลซึ่งกันและกันให้ได้วิชาเพิ่มขึ้นแต่ละคน ทั้งในวิชาลักษณะเดียวกันและวิชาที่มีลักษณะคาบเกี่ยวกัน อาจารย์ทั้งหลายไม่ว่าอาวุโสหรือไม่ย่อมต้องอยู่ในระเบียบวินัย แต่เป็นระเบียบวินัยต่างกับข้าราชการ การสอน การศึกษาและวิจัย จะจำกัดเข้าออกตามเวลากำหนดไม่ได้ ต้องยืดหยุ่นให้ตามแต่ละคนและตามความจำเป็นของเรื่อง งาน อำนวยการณ์นั้นต้องมีแน่ แต่ก็ไม่ควรเป็นเรื่องบังคับบัญชาลำดับชั้นแบบราชการ ควรจะเกิดจากหลักการอยู่ร่วมกันเรียนและวิจัยร่วมกัน อยู่ในบังคับของมติร่วมกัน แต่ละคนอยู่ในระเบียบวินัยของมติส่วนรวม เพื่อประโยชน์ทางวิชาการของแต่ละคนและของส่วนรวม ในหมู่คณะอย่างอาจารย์ก็จำเป็นต้องมีผู้นำเป็นธรรมดา แต่ใครจะเป็นผู้นำควรจะเป็นไปตามมติของส่วนรวม และผู้นำที่ดีจะต้องสามารถชักจูงคนอื่น ๆ ให้ดำเนินไปในแนวที่ตนเห็นเป็นประโยชน์ถาวรแก่หมู่คณะ และจะต้องได้รับความไว้วางใจเชื่อถือจากส่วนรวม เช่นนี้จึงจะเหมาะกับลักษณะของคณะปัญญาชน เปิดโอกาสให้ปัญญาและวิทยาเจริญงอกงามได้อยู่เสมอ ทั้งในบรรดาอาจารย์และศิษยานุศิษย์

มหาวิทยาลัยจะดำเนินงานและเจริญก้าวหน้าได้ ต้องอาศัยความสนับสนุนทางการเงินและปัจจัยอื่น ๆ จากชุมชน ซึ่งหมายความว่าไม่เฉพาะแต่รัฐบาล รวมถึงศิษย์เก่า และสาธารณชนโดยทั่วไป อาจารย์ควรจะได้รับรายได้และจุดปัจจัยพอควรแก่อัตภาพ จะได้ไม่ต้องพะวงไปหากินวิธีอื่น แต่ก็ไม่จำเป็นจนถึงกับเท่าเทียมกับคนอื่น

ที่ได้รายได้สูงจากบริษัทเอกชนชั้นนำ ผู้ที่มีใจรักเป็นอาจารย์นั้นก็ ต้องมีหน้าที่เลี้ยงตนและครอบครัว แต่มักจะไม่ได้ถือเรื่องเงินเป็น สำคัญจนเกินไป ที่สมัครเป็นอาจารย์ก็เพราะรักวิชา รักการเพิ่มพูน วิชา และรักการเผยแพร่วิชาเป็นเบื้องต้น ข้อสำคัญสำหรับอาจารย์ คือโอกาสศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ห้องสมุด ห้องทดลองปฏิบัติ เครื่องมือ ทดลองและบรรยากาศทางวิชาการ เป็นอุปกรณ์สำคัญยิ่ง อาจารย์ ควรจะได้มีโอกาสพักจากหน้าที่สอนเป็นครั้งเป็นคราว เพื่อศึกษา วิจัยเพิ่มเติมความรู้ของตนให้ทันสมัยอยู่เสมอ ฝรั่งเศสเรียกกันว่า “sabbatical leaves” ผมจะขอขยี้มคำพระท่านมาใช้เรียกว่า “ไปรุดงค์ ศึกษา”

การเงินประเภทหนึ่งซึ่งจำเป็นมาก คือเงินทุนเล่าเรียน สำหรับนักศึกษาที่มาจากแดนกันดาร และนักศึกษาที่บิดามารดาไม่ สามารถอุปการะให้เรียนได้ ชุมชนควรจะอุทิศสนับสนุนการเงิน ประเภทนี้ ได้กล่าวมาแล้วว่ามหาวิทยาลัยควรจะเป็นจุดรวมของผู้ แสวงวิชา แก่นสารของจุดรวมนั้นคือการอยู่ร่วมกันและถ่ายทอดวิชา และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน สังคมไทยเป็นสังคมที่บุคคลต่าง ๆ มีชั้น ทรัพย์สิน และความเป็นอยู่แตกต่างกันมาก ถ้ามหาวิทยาลัย มีศิษย์และอาจารย์จำเพาะแต่ที่มาจากพื้นเพแบบเดียวกันหมดหรือ เป็นส่วนใหญ่ เช่นมาจากกรุงเทพฯ หรือมาจากครอบครัวข้าราชการ มหาวิทยาลัยนั้นจะเจริญทางความคิดอย่างสมบูรณ์มิได้ มหาวิทยาลัยควรจะเป็นที่รวมของคนจากระดับต่าง ๆ ในประเทศ ผู้ที่ อยู่ในชนบทกันดาร ผู้มีรายได้น้อย แต่มีวุฒิปัญญาพอเรียนได้จึง ควรได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษ เป็นการเสาะแสวงหาช้างเผือกใน ป่า ทั้งนี้ยังมีได้กล่าวถึงความยุติธรรมแห่งสังคม และยังมีได้คำนึง ถึงหลักการของประธานาธิบดีรามอน แม็กไซไซ ที่ว่า “ใครเกิดมา

น้อย กฎหมายบ้านเมืองควรช่วยให้มีมาก”

บรรยากาศวิชาการภายในมหาวิทยาลัยนั้นขึ้นอยู่กับเสรีภาพ วิชาในโลกนี้ไม่มีขอบเขตจำกัด ทฤษฎีที่เราเห็นเมื่อวานนี้ว่าผิด พรุ่งนี้อาจจะกลายเป็นทฤษฎีที่ใคร ๆ ยึดถือทั่วไปก็เป็นได้ อาจารย์ และศิษย์แต่ละคนควรจะได้โอกาสคิด พูด เขียน และอ่านเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะเป็นเรื่องแผลง ๆ ที่ใคร ๆ ดูหมิ่นและไม่ต้องคำนึงว่าจะทำให้ใครซัดใจหรือไม่ ไม่ว่าจะป็นภายในมหาวิทยาลัยหรือภายนอกในชุมชน ยกเว้นแต่เมื่อเห็นประจักษ์ว่าการกระทำนั้น ๆ เป็นการประทุษร้ายผู้อื่นหรือต่อส่วนรวม (ผมใช้คำว่า “เห็นประจักษ์” เพราะไม่ได้หมายความว่าพอมิใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายคน จะเป็นอธิการบดีก็ดี คนบดก็ดี อาจารย์ด้วยกันก็ดี หรือบุคคลในรัฐบาลก็ดีอ้างว่าเกิดการประทุษร้ายแล้วก็เป็นอันต้องห้าม) การจำกัดเสรีภาพทางวิชาการ เมื่อจะมีขึ้นก็ควรจะมีด้วยมติของคณาจารย์ คืออาจารย์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนดโดยส่วนรวม เสรีภาพทางวิชาการดังกล่าวเป็นหลักการสำคัญของมหาวิทยาลัย จะเกิดขึ้นไม่ได้ ตราบใดที่มหาวิทยาลัยยังอยู่ในระบบราชการ

ความหมายของหน้าที่สอนและอบรม

ในตอนต้นได้กล่าวถึงหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ในการอบรม และสอนให้นักศึกษามีวิชาติดตัวไปประกอบอาชีพ และสนองความต้องการของชุมชน ในที่นี้จะขอขยายความเพิ่มเติม

ได้กล่าวมาแล้วว่าในกรอบของการศึกษา การศึกษาชั้นอุดม แต่ในลำพังของตนเองนั้น มีความสำคัญน้อยกว่าการศึกษาชั้นประถมและมัธยม เพราะประโยชน์ตกแก่คนส่วนน้อย แต่การศึกษา

ชั้นประถมและมัธยมนั้นต้องอาศัยมหาวิทยาลัยอยู่หลายทาง เช่น ผลิตครูสำหรับสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ การวิจัยการวางแผนและจัดการการศึกษา การวิจัยหลักสูตร การหาวิธีขยายการศึกษาด้วยวิธีใหม่ ๆ อันเหมาะแก่กาลเทศะของไทย เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์ชั้นอุดมกับอาจารย์ชั้นมัธยมในประเทศไทยน่าจะใกล้ชิด มีการร่วมมือกันมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ของนักเรียน การแยกความรับผิดชอบเรื่องนโยบายการศึกษาออกไปเป็นหน้าที่ของ ๓ กระทรวงดังปัจจุบันของไทย เป็นอุปสรรคสำคัญในการส่งเสริมและการวางแผนการศึกษา

ทุกวันนี้เราหลงคิดมุ่งไปแต่ว่า มหาวิทยาลัยจะสอนเฉพาะนักศึกษาที่เรียนตามหลักสูตรชั้นปริญญา หรือประกาศนียบัตรชั้นสูง อย่างอื่นไม่ต้องเกี่ยวข้อง การกระทำเช่นนี้เท่ากับปิดประตู ไม่ยอมเผยแพร่วิชาให้กว้างขวาง และตัดโอกาสโดยใช้เหตุสำหรับคนส่วนมากที่ต้องการวิชาชั้นสูงโดยไม่พะวงถึงปริญญา มหาวิทยาลัยควรจะเปิดประตูให้กว้างกว่านี้ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้เปิดแบบมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแต่ก่อน และมหาวิทยาลัยรามคำแหงสมัยนี้ เพราะล้าสมัยและมีปัญหามาก ถ้าจะทำแบบมหาวิทยาลัยที่ไม่จำกัดจำนวนนักเรียนกันจริง ๆ ก็ควรเอาอย่าง Open University ของสหราชอาณาจักร ซึ่งเขาทำโดยคิดหลักการและวิธีปฏิบัติอย่างรอบคอบ ใช้เวลาเตรียมงาน ๕ ปี จึงเปิดสอน แต่ที่ตั้งใจจะเสนอในที่นี้ก็คือ คำนึงถึงผู้ที่ใฝ่วิชาจริง ๆ แต่ไม่ใช่วิชาครบชุดตามหลักสูตรปริญญา สนใจเพียงบางวิชา อยากจะเรียน แต่มาเรียนตามปกติไม่ได้ เพราะอายุมากเสียแล้วบ้าง เพราะต้องประกอบอาชีพในเวลาเรียนปกติบ้างหรือเพราะเหตุอื่น มหาวิทยาลัยควรจะจัดหลักสูตรพิเศษภาคค่ำให้ได้เข้ามาเรียนเป็นเอกเทศ

ใครจะเรียนก็วิชาที่แล้วแต่กำลังและความสนใจของตน ถ้าทำแบบนี้จะเข้าหลักการศึกษาตลอดชีพ (Life long education) ซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วโลก เช่น สตรีที่มีบุตรเล็ก ๆ ต้องดูแล อาจจะทำให้ลูกโตสักหน่อย แล้วจึงเข้ามาเรียนวรรณคดีไทย หรือภาษาต่างประเทศ หรือการบัญชี เป็นต้น หรือนักธุรกิจที่อยากเรียนรู้กฎหมายนิติกรรมหรือกฎหมายภาษีอากร หรือคนซ่อมรถยนต์ต้องการเรียนทฤษฎีวิศวกรรม หรือใครก็ตามอยากเรียนคณิตศาสตร์ชั้นสูง เป็นต้น ถ้าทำเช่นนี้มหาวิทยาลัยก็จะได้ทำหน้าที่สอน และหน้าที่สนองความต้องการของชุมชนไปด้วยพร้อมกัน

ก่อนจบ ใครขอเสนอประเด็นที่มหาวิทยาลัยมีหน้าที่อบรมและสอนนักศึกษาว่ามีความหมายที่แท้จริงอย่างไร ตามความเห็นของผม การอบรมการสอนนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่คือ อำนวยให้นักศึกษาเป็นบัณฑิตได้ ความเป็นบัณฑิตหมายความว่า (๑) เป็นมนุษย์ที่ดี (๒) เป็นพลเมืองที่ดี และ (๓) เป็นผู้สามารถประกอบอาชีพต้องพร้อมสมบูรณ์ทั้งสามประการ และความสำคัญก็เป็นไปตามลำดับ ๑-๒ และ ๓ ข้างต้น บุคคลจะมีประโยชน์ไม่ได้ถ้ามีแต่ความรู้สำหรับอาชีพอย่างเดียว ต้องเป็นคนดี มีศีลธรรม ถือความสัตย์ รักศิลปะและความงาม รักหมู่คณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ฯลฯ ที่สำคัญที่สุดคือไม่ยอมเป็นหุ่นกระบอกให้มือที่สามชักใย หรือรอกคำพูดใส่ปาก หรืออีกนัยหนึ่งเราต้องสอนและอบรมและส่งเสริมให้ศิษย์รู้จักใช้ความคิดโดยอิสระในต่างประเทศทั่วโลก ในอิหร่าน อินเดียเซีย ในจีเรีย เอธิโอเปีย แทนซาเนีย เนปาล เขาสนใจที่จะอบรมนักศึกษาให้บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ชุมชน โดยจัดหลักสูตรไว้เผื่อสำหรับผู้ที่อาสาสมัครไปปฏิบัติงานบูรณะชนบท เป็นการอบรมให้เป็นพลเมืองดีให้

มีใจเพื่อแผ่เพื่อนมนุษย์ ผู้ที่กล่าวว่า “นักเรียนมีหน้าที่เฉพาะแต่การ เรียน” นั้น กล่าวถูกและกล่าวผิด แล้วแต่จะตีความหมายคำว่า “เรียน” กว้างหรือแคบเพียงใด ถ้าตีความหมาย “เรียน” อย่างแคบ ก็เป็นมิชฌาติฐิแน่นอน ไม่ว่าใครจะเป็นผู้กล่าว ถ้าหมายความว่า นักศึกษาจะต้องเรียนโดยเอาใจใส่ต่อเหตุการณ์ของชุมชน เรียนโดย สนใจช่วยแก้ปัญหาบ้านเมือง เรียนโดยแสดงความคิดเห็นอิสระ และใช้วิธีสันติแม้ว่าจะร่วมกันเป็นหมู่มากก็เป็นความหมายที่ถูก และครูบาอาจารย์มหาวิทยาลัยควรจะมี ความภาคภูมิใจว่าตนได้ ทำหน้าที่ถูกต้องแล้ว และได้ช่วยเหลือชุมชน โดยอบรมสั่งสอนศิษย์ มาสำเร็จครบถ้วนทุกประการ

